

KASB -HUNAR MAKTABLARIDA ONA TILI VA ADABIYOTGA QIZIQTIRISH YO'LLARI

Suvonova Dildora Obidovna

*Buxoro tuman kasb-hunar maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya:

Ushbu maqolada kasb -hunar maktablari o'quvchilarini ona tili va adabiyot faniga qiziqtirish yo'llari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: notiq, xattot, lug'atshunos, rejissor, aktyor, san'atkor, pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat, didaktika.

Ona tili va adabiyot faniga o'quvchilarni qiziqtirish uchun eng avvalo mazkur fan o'qituvchilari quyidagi kasbiy, shaxsiy, amaliy sifatlar sohibi bo'lishlari kerak.

1. Notiq. Mantiq ilmiga asoslangan, haqiqiy ijodiy tafakkurga boy, go'zal, aniq nutq sohibi bo'lishi lozim. Zero, o'quvchilarni tildan maqsadli va o'rinli foydalanishga, sof adabiy tilda so'zlashishga o'rgatish uchun o'qituvchining o'zi sof, ta'sirchan nutqiy nafosat egasi bo'lishi talab etiladi.

2. Xattot. Ona tili fanining muhim vazifalaridan biri — o'quvchilarni olgan bilimlarini til me'yorlariga amal qilgan holda yozma nutqda to'g'ri va bexato ifoda etishga o'rgatish. Buning uchun, avvalo, o'qituvchining o'zi imlo qoidalari asosida yozadigan, yozma savodxon, chiroyli husnixatga ega bo'lishi shart. Buyuk faylasuf Suqrot shunday yozadi: "Yaxshi so'z ko'ngilni, xushxat ko'zni yoritadi".

3. Lug'atshunos. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishda lug'atlar bilan ishlash muhim ahamiyatga ega. "O'zbek tilining imlo lug'ati" so'zlarni to'g'ri yozish malakalarini shakllantirsa, "O'zbek tilining sinonimlar lug'ati" tilimizdagi so'zlarning ma'nodoshlik qatori, nutqda ulardan o'rinli foydalanish mahoratini rivojlantiradi. Masalan, 8-sinf ona tili darsligini tashkil etgan "Mumtoz matn va lug'atlar bilan ishlash" darslari fan o'qituvchisidan lug'atshunos bo'lishni talab etadi.

4. Senarist. Maktabda muhim sana va bayramlar bilan bog'liq tadbirlar, shoir-yozuvchi, buyuk allomalarga bag'ishlangan g'azalxonlik, ruboiyxonlik, xotira kechalari, qo'yingki, maktab hayoti bilan bog'liq tadbirlar ona tili va adabiyot fani o'qituvchilarisiz o'tmaydi. Tadbirlar dasturini tuzganda o'qituvchidan ijodiy mahorat va yangicha yondashuv talab etiladi. O'tgan yilgi senariylardan foydalanish o'quvchini zeriktirib, mavzuga bo'lgan qiziqishlari susayishiga olib keladi.

5. Rejissor. Rejissurasi kuchli kinofilmlar, sahna asarlari klassik asarlarga aylanganidek, rejissurasi kuchli o'qituvchilarining o'quvchilari ko'plab muvaffaqiyatlarga erishadi. Bunda o'qituvchining o'tayotgan dars, mashg'ulot va

tadbir bosqichlarini o'quvchilar qiziqishi, qobiliyatlaridan kelib chiqib namunali tashkil etish, boshqara olish mahorati namoyon bo'ladi.

6. Aktyor. Har bir pedagog, birinchi navbatda, "O'qituvchi" obrazini yaratishi lozim. Uyda, ko'chada, ish faoliyatida har xil vaziyatlar bo'lib turadi. O'qituvchining vazifasi har qanday sharoitda ham o'quvchiga yuqori optimistik ruhda sifatli ta'lim berish. Fan nuqtayi nazaridan, ayniqsa, adabiyot darslarida, mashg'ulot va adabiy kechalarda Navoiy, Bobur, Nodira, Zulfiya, badiiy asar qahramonlaridan Alpomish, Barchinoy, Farhod, Shirin, Otabek, Kumush obrazlarini mohirona gavdalantirish o'quvchilarda shaxsiy sifatlarning yuksalib borishiga xizmat qiladi. Shuningdek, buyuk ajdodlarimiz hayotidan ibrat olish va ularga hurmat tuyg'ulari yuksaladi.

7. San'atkor. Adabiyot ham aslida san'at — so'z san'ati. Adabiyotni sevgan qalb, san'atning boshqa turlarini ham tushunadi. Shunday o'quvchilar borki, darslikdagi mavzuga oid (ilmiy) axborotlarni a'lo bahoga o'zlashtirmaydi. Lekin shu mavzuga doir mo'yqalamda, kashtada, zardo'zlikda (san'atning boshqa turlarida) bajargan ishlari kishini lol qoldiradi. Bunda fan o'qituvchisidan dars, mashg'ulot, sinfdan tashqari tadbirlarda o'quvchilarning iste'dod va qobiliyatlarini anglagan holda yondashish talab etiladi.

8. Shoir-yozuvchi. Maktab davrida qo'lga qalam olib she'r yoki hikoya qoramagan o'quvchining o'zi bo'lmasa kerak. "Yosh qalamkashlar", "Yosh ijodkorlar" kabi to'garaklarda "O'zim yozgan she'rimni, hikoyamni ko'rib bering", deya ustoziga talpinayotgan bu yosh yuraklarning hammasiyam kelajakda shoir yoki yozuvchi bo'lmasligi mumkin. Ammo ular qaysi sohani egallamasin yangilik yaratuvchi, tashabbuskor, ezgu g'oyalar ijodkori bo'lishlari, shubhasiz. Bunda o'qituvchining she'riyatga, badiiy adabiyotga oshuftaligi, adabiyot qoidalaridan xabardorligi, haqiqiy she'r, badiiy qimmatini yuksak asar yozishda muallif mahorati haqidagi bilimlarni o'quvchilar qalbiga singdira olishi maqsadga muvofiqdir.

9. Jurnalist. Ommaviy axborot vositalari ta'lim jarayonini aks ettiruvchi ko'zguidir. Jurnalistika haqidagi ilk tasavvurlar maktab devoriy gazetasi, maktab radioeshittirishlari, o'quvchilar tayyorlagan maxsus maktab nashrlaridan boshlanadi. O'quvchilar respublika yoshlarining "G'uncha", "Tong yulduzi", "Gulxan", "Klass" kabi nashrlarida maqola, reportaj, taassurot, lavhalari chop etilishini, matbuot e'lon qilgan tanlovlarda g'olib bo'lishni orzu qilishadi. Shuningdek, o'qituvchining o'zi ham faoliyati uchun muhim bo'lgan gazeta-jurnallar bilan doimo birga bo'lishi, o'quvchilarni ham shunga undashi, nashrlarning kundalik hayotimizdagi ahamiyati haqida targ'ibot ishlari nazarda tutiladi.

10. Kitobxon. O'quvchilar qalbida mutolaaga mehr uyg'otish, ularni kitobga do'st qilish uchun, avvalo, o'qituvchining o'zi kitobxon bo'lishi lozim.

Bugungi kunda jamiyatimizda yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi, ta'limning jahon ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi zamonaviy pedagogik

texnologiyalarda yangicha yondashuv zarurligini taqozo etmoqda. Bu yondashuvlar o'z navbatida o'quv jarayonining tashkiliy va metodik jihatlariga muayyan ijobiy o'zgarishlar olib kirmoqdaki, ularning ko'pchiligi pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat bilan uzviy bog'liq. Har bir darsni o'ziga xos usul asosida o'tish, o'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, uning qalbida ilmga muhabbat uyg'otish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Muallimning mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalardir.

Zamonaviy pedagogik texnologiya – hozirgi zamon didaktikasi va pedagogikasi taraqqiyotining mahsuli. Har bir zamonaviy pedagog mavjud pedagogik texnologiyalarni o'z darslarida qo'llasa, albatta ijobiy natijaga erishadi. Bugungi kun o'qituvchisining maqsadi barkamol yoshlarni tarbiyalash, ularga puxta ta'lim-tarbiya berish, zarur axborotlar bilan ta'minlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish, bilim va hayotiy ko'nikmalar hosil qilish, ular qalbida vatanparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ularini qaror toptirishdan iborat. Bu ezgu maqsadlarni ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida o'tilgan mashg'ulotlarda amalga oshirish mumkin.

Noan'anaviy darslarni tashkil etishda interfaol metodlar muhim bo'g'in hisoblanadi. Ular o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro faol munosabatlarida tashkil etiladigan mashg'ulot turidir. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'zaro hamkorlikda ishlaydi. Fikrlar to'qnashuvi yuzaga keladi. O'quvchining erkin fikrlash jarayoni yangi pog'onaga ko'tariladi. O'qituvchi shu tarzda o'quvchilarni faollashtiradi, o'zlashtirishi past o'quvchilar dunyoqarashi va tafakkurini boyitib boradi. Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Darsning mazmunli o'tishi, unda qanday metodlardan foydalanilgani va natijaga erishilgani o'qituvchining mahorati, bilim darajasini belgilaydi. Darsda metodlar to'g'ri tanlansa, maqsadga tez va oson erishiladi. Interfaol metodlarni tanlash har bir darsning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Bu esa o'qituvchidan har doim bir xil usulda emas, dars mavzusiga mos metodlar asosida dars o'tishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi, bilim va kasbiy malakasini oshirib borishi, ilm-fan yangiliklaridan xabardor bo'lishi va o'z faoliyatida ulardan samarali foydalanishi lozim. O'qituvchi bir vaqtning o'zida ijodkor, aktyor va fan bilimdoni bo'lsa, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda darsning mazmuni, o'quvchilarga yetkazish usul va shakllari, vositalarini oldindan belgilab, mavzuga mos metodni tanlasagina dars samaradorligi yuqori bo'ladi.

O'qituvchi va o'quvchining maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan bo'lib, bunda ishlatiladigan texnologiya o'quvchilarning bilim saviyasi, guruh tabiati va sharoitga qarab tanlanadi.

O'tilgan u yoki bu mavzu haqidagi nazariy ma'lumotni mustahkamlash maqsadida o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini o'stirishda diktantning ahamiyati

katta. Chunki o'quvchi diktant yozayotganda xato qilmaslik uchun orfografik va punktuatsion qoidalarni eslashga harakat qiladi.

Topshiriq: «Har bir so'z – sehrli texnologiyasidan foydalanib «Men sevgan kasbl mavzusidagi so'zlarning sehrini oching. «Har bir so'z – sehrli (10 daqiqali o'yin). O'quvchilar berilgan so'zlardan so'z birikmalari tuzadilar, birikmalarning ma'nodoshlarini qo'llab matn yaratadilar.

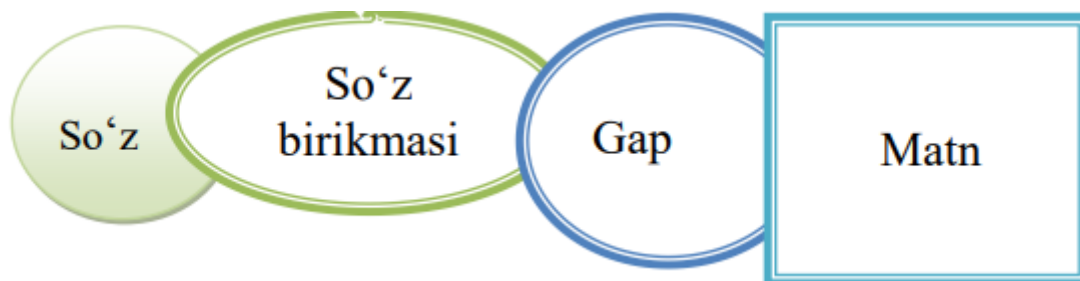
Masalan:

Ota	Ona
O – ila boshlig'i T – arbiyachi A – qlli maslahatchi	O – ila bekasi N – amuna ko'rsatuvchi A – ziz inson
Aka	Uka
A – dolatpesha, adolatli K – o'makchi do'st A – ql ko'zgusi	U – mid chirog'i K – elajak tayanchi A – hillik namunasi
Shifokor	BEMOR
Sh – irin so'z birodar I – rodali shaxs F – idoyi inson O – riyatli K – amtarin O – dil R – ostgo'y inson	B – E – M – O – R –

“Hasad bilan emas, havas bilan yashaylik” mavzusida ijodiy esse yaratish.

Unda “MYBT – 4” modulidan foydalaning va mohiyatini tushuntiring?

1. “MYBT- 4” moduli matn yaratishning bosqichli tizimi bo'lib, u 4 bosqichda amalga oshiriladi: so'z tanlash, so'z birikmalari hosil qilish, gap tuzish, matn yaratish).

2. «So'z, so'z birikmasi, gap va matn” usulidan foydalanib «Bugungi fermer xo'jaligining faoliyatil yoki «Men kichik fermer bo'laman” mavzusida insho yozish. M: Shifokor, bemor, olma, jiyda, o'quvchilar-ushbu so'zlardan oldin so'z birikmalari, so'ngra gap, undan matn hosil qiladilar.

3. «Xatosini toping” o'yini bu ham guruhlar aro musobaqa tarzida o'tkaziladi. Vazifani xatosiz, tez bajargan guruh 5 ball bilan baholanadi. Har bir xato uchun 1 ball olib tashlanadi.

4. «Tez va to'g'ri joylashtiring, misol toping deb nomlanadi. Bunda tovushlar kerakli kataklarga joylashtirilib 5 ta so'z yozish topshiriladi va albatta, xatolar hisobga olinadi. shundan so'ng har uchala topshiriq bo'yicha guruhlar to'plagan ball qo'shilib, g'oliblar aniqlanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, agar o'quvchilarni haqiqiy kitobxon etib tarbiyalasak, kelajakda qaysi kasbni tanlamasin, shu sohaning zabardast vakili, yaxshilik qilishni o'z hayotiy shioriga aylantirgan barkamol inson bo'lishiga shubha yo'q.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Rafiyev A. , G'ulomova N. Ona tili va adabiyot (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). T. , "Sharq", 2013.
- Mirsoliyeva M. Pedagogika kollejlarda o'quv – tarbiya jarayonini modernizatsiyalash. –T.: 2012.
- Golish L. V. , Fayzullayeva D. M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T. , "Iqtisodiyot", 2012.
- "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 1-12 sonlar, 2018.